

Драган КОПРИВИЦА*

ЊЕГОШ И ЛОМОНОСОВ
(Једна мојућа паралела „Луче микрокозма”
са њјесмама Ломоносова)

У свјетлу рецепције литерарног поступка често се помињу констатације емпиријског карактера да писци пролазе кроз капије које су отворили њихови претходници, а уз овај закључак неминовно се јавља и оцјена Достојевског, често помињана, а никад доказана да је овај писац стварно и изрекао, да су сви руски реалисти изашли из Гогољевог шињела, укључујући и Достојевског.

Посебан примјер у овом смислу представља стваралачки манир Василија Андрејевича Жуковског (1783–1852). Познато је да је, на примјер, написао приповијетку „Марјина шума” по угледу на приповијетку Карамзина „Биједна Лиза”, затим баладу „Људмила” као директну прераду Биргерове „Леноре”, и баладу „Светлана”, опет по угледу на поменуто Биргерово дјело. При том је сам Жуковски јавно признавао да његов таленат никада није плодноснији као у тренуцима кад препјевава или допјевава туђа остварења. А та танка црвена линија увијек представља плодно тло за полемику у књижевној критици по питању степена права угледања на узор, до које границе је аутор самосталан, а од које његово дјело залази у опасне воде плагијата.

С друге стране, много више толеранције има по питању тематике, мотивике, и сл.

Када је ријеч о једном од најзначајнијих Његошевих остварења, религиозном, или религиозно-филозофском спјеву „Луча микрокозма”, у критици се указује на бројне узор од којих је велики пјесник пошао,

* Професор на Филозофском факултету у Никшићу

тим прије што је у свом времену био poeta doctus, тј. учени, обавијештени пјесник, који је познавао књижевност Запада и Истока, те су у његовој „Лучи микроkozма” примјетни утицаји Библије, Хомерове „Илијаде”, Платона, спјева „Изгубљени рај” Џона Милтона, а могући су и рефлекси епова руског пјесника класицисте Михајла Матвејевича Хераскова. Уочен је и утицај народних и усмених извора.

У сваком случају, паралела, на нивоу симбола и метафора, између човјека, као микрокосмоса, и универзума, као макрокосмоса, чини окосницу Његошевог епа.

Међутим, за метафору – човјек/микрокосмос, упаљена луча која гори у свемиру и осмишљава га својим постојањем, знали су и пројектовали је у својим дјелима многи пјесници, Данте, Милтон, Ламартин, Сима Милутиновић и други, међу којима је и руски пјесник Державин.

У критици је запажено и да визију васионе као храма налазимо код Његоша у више варијаната. Такође, можемо устврдити да се у Његошевом пјевању осјећа синергијски спој макро и микрокосмоса, човјека и свемира, при чему људска душа оплемењује свемир, у којем је ватра исто оно што код човјека представља разум и емоцију. При томе, небо код Његоша, као метафора за макрокосам, означено је као кристални шатор испод којег егзистира човјек као запаљена искра, зрака, луча, која гори насупротив космосу, за себе, али и као дио њега, као ватрени пандан космоса у малом.

Сличну пјесничку визију имамо и код руског постромантичара, Афанасија Афанасјевича Фета, који такође живи у Његошево доба, а који сматра да ватра у Космосу једино има смисла од тренутка кад је запаљена и ватра у људском уму, при чему та иста ватра јаче сјаји од космичке, дајући на тај начин приоритет у свом пјесничком виђењу анимацији космоса путем постојања људских бића у њему.

Међутим, у критици нијесмо запазили да је досад уочена могућа паралела између Његошевог спјева „Луча микроkozма” са двјема пјесмама Михаила Васиљевича Ломоносова (1711–1765), оца руске науке, пјесника, историчара... У његовом пјесничком опусу постоје и пјесме које можемо сврстати у жанр космичке поезије, настале око 1743. године. Једна је „Вечерње размишљање о божјој величини при случају великог сјеверног сјаја”, а друга „Јутарње размишљање о божјој величини”. С обзиром на своје познавање руског језика и руске поезије, можемо претпоставити и да су ове двије пјесме могле послужити Његошу као својеврстан претекст за властиту пјесничку надградњу спјева, који такође можемо проучавати и у жанру космичке поезије.

У првој од двије наведене пјесме Ломоносов пјева о томе како су се сунчеви зраци сакрили а отворио бездан испуњен звијездама којима броја нема. Пјесник надаље пјева о себи, човјеку и литерарном јунаку као о зрнци пијеска, о малој искри у вјечном леду, у свирепој ватри. Аутор се пита шта ноћу помјера јасну лучу, тј. танани пламен, и колико је велики творац укупног постојања.

Другу пјесму „Јутарње размишљање о божјој величини” Ломоносов дословце и започиње стиховима: „Већ је прекрасно свјетло прострло бљесак свој по земљи, и божја сотворења разоткрило”. А потом поставља питање лирском јунаку, уз дивљење толиким лучама, или зрацима – како ли тек изгледа онај који их је запалио. Аутор ове пјесме, која очито припада жанру космичке поезије, закључује да би људско око, посвећено сунцу, кад би могло да му се приближи, открило читав *вјечно йлам-йћећи океан*. Описујући Сунце, Ломоносов наглашава да у тој звијезди огњени таласи јуре, и да се пламени вихори врте, и да је Сунчева громада запаљена руком божјом, да би ослободила човјека од мрачне ноћи.

А Његош у првом пјевању „Луче микрокозма” пише да се тешко у полет пуштати „у *дескрајни океан воздушни* / ђе су сунца само капље свјетле / а мирови једва видне искре / ђе ужасне буре господствују...” А потом пише: „Сини (...) огњем Створитеља! Ти си искра за небо створена...”

Људска јединка, као дио космоса, микрокосмос међу космичким олујама, његошевски речено, „једна сламка међу вихорове”, гори свјетлошћу свога ума наспрам вјечно упаљене ватре у космосу, представљајући микрокосмичку лучу и код Његоша и прије њега код Ломоносова. Његош пјева и овако: „Ево слабе и малене искре / међу сунца пламтеће свјетове / што богатством лучах бесмртнијех / потапају простор и мирове!” А Ломоносов је и као научник покушао да у пјесничко штиво инкорпорира размишљања изванлитерарне сфере, обликујући их на литераран начин, док је Његош сагледавао човјека као микрокосмичку лучу више у сфери филозофског.

У сваком случају, корелације у жанровској равни космичке поезије, тематски сличне, при чему се апострофирају два огња у свемиру, онај у космосу и у човјековој души, дају нам за право да предложимо анализу рецепције поезије Ломоносова на Његошеву „Лучу микрокозма”.

Ове могуће сличности, свакако, ниједног тренутка нијесмо навели у циљу негирања самобитности Његошевог спјева, а жеља нам је била да укажемо на још један могући тематски узор, на који критика до сада није обратила пажњу.

